

mûf, Millet Ktp., Ali Emîri Efendi, nr. 2527, s. 197; Harîrîzâde, *Tibyân*, I, vr. 212^b-213^b; İsmet, *Tekmilâtü ş-Şekâik*, s. 304-306; Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ* (haz. Mehmet Akkuş – Ali Yılmaz), İstanbul 2006, V, 41-42, 59; *Osmanlı Müellifleri*, I, 97; Ramazan Muslu, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf* (18. Yüzyıl), İstanbul 2003, s. 68; Mehmet Cemal Öztürk, *Cerrâhîlik*, İstanbul 2004, s. 57-60; İbrahim Fahreddin (Erenden), *Envâr-ı Hz. Pir Nüreddin Cerrâhî* (M. Fahrettin Dal, *Fahreddin Erenden'in Tasavvufî Görüşleri* [yüksek lisans tezi, 2006] içinde, MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü), s. 51-54.

SEMİH CEYHAN

KÖY

Şehir ve kasabadan küçük yerleşim birimi.

Sözlükte “mahalle, semt, sokak, yöre” anlamındaki Farsça **küyd**an gelir. Türkçe’de sürekli iskân yerlerinin en küçüğünü ifade eder. Orta Asya’da Türkler arasında köy yerine kalın veya ince telaffuz edilen **kent** (**kend**, **kand**, Sanskritçe **kanthâ**; Soğdca **kand** “şehir”) kelimesi kullanılmıştır. Bu kelimeye “şehir, kale” anlamına gelen **balık** ve **toyla** birlikte eski Türkçe metinlerde rastlanır. Balasagun ve Argu lehçelerinde “şehir” mânasına gelen **uluş** Çiğil lehçesinde köy demektir (Kâşgarlı Mahmûd, s. 29). Diğer Türk lehçelerinde bunun karşılığında **ağıl** ve değişik şekilleri kullanılır. XI. yüzyılın sonlarında **ağıl** kelimesi “koyun yatağı”, Oğuz Türkleri’nde ise “koyun pisliği” anlamındaydı. Daha sonra birkaç evi ve ağılları barındıran küçük yerleşim birimlerini ifade ederek köy mânasını kazanmıştır. Köy ise daha çok Türkçe’nin güney lehçesinde geçer. Türkçe’nin güneybatı lehçelerinde **ağıl** yerine Farsça kaynaklı bir kelimenin yer almasının sebebi, Kâşgarlı Mahmud’un tesbit ettiği gibi **ağılın** Oğuz boyları arasında kazandığı ikinci mânayla ilgilidir. Türkler, Mâverâünnehir civarında İranlılar’la iç içe yaşadığından Türkçe kelimelerin yerine onların Farsça karşılıklarının kullanımı yaygınlaşmış, Farsça’da köy anlamına gelen **dih** kelimesinin yerine köy tercih edilmiştir. Arapça’da köy anlamına gelen **karye** kelimesi Kur’ân-ı Kerîm’de otuz yedi yerde tekil, bir yerde ikil ve on sekiz yerde “kurâ” şeklinde çoğul olarak geçmektedir. Ancak bu âyetlerde karye köy değil şehir anlamındadır. İlyâs peygamberin ilâhî tebliği ulaştırması için yetmiş köye gönderildiği haber verilmektedir (*DİA*, XXII, 161-162). Ahd-i Atik’te Hz. İsa’nın köy köy dolaşip tebliği faaliyetine devam ettiğine atıfta bulunulurken (Matta, 11/18-19) Filistin’deki Halîl şehrinin ilk adı Kiryât Arba’dır (dört köy) (*Tekvîn*, 23/2;

Yeşû, 14/15, 15/13, 54, 20/7, 21/11; Hâkimler, 1/10).

İslâm coğrafyacılarına göre birkaç köyden oluşan yerleşim merkezlerine **rustâk** (çoğulu **resâtik**) denilirdi (*EP*, VIII, 636). Selçuklular ve Osmanlılar’da şehir gönüşünü ve niteliği taşıyan, köyden büyük iskân birimleri ise kasaba diye adlandırılmıştır.

Moğol istilâsından önce köy şekline dönüştüğü anlaşılan küylarda bazan vergi karşılığında devletin, bazan kendisinin, bazan da ücret karşılığında başkasının arazisini işleyen, yarıcılık yoluyla reñçerlik yapan kimseler barınıyordu. Bu durumda köy adının Anadolu’da Selçuklular döneminden beri bilindiği söylenebilir. Buna karşılık Osmanlı resmî kayıtlarında köy yerine karye kelimesi kullanıldığından erken Osmanlı belgelerinde, bu arada tahrir defterlerinde köy isimlerinin Karye-i Beyköyü, Karye-i Hasköy, Karye-i Boğazköy şeklinde yazıldığı görülür. Pek çok karye isminde köy kelimesinin de bulunması köy adının halk dilinde çok önceden beri bilindiğini kanıtlar. Ayrıca Osmanlı kanunnâmelerinde “köylü, köy kethüdâsı, köy kethüdâları, şehirlerde, köylerde” gibi sözlerin geçmesi bu hususu destekler.

Bir iskân terimi olarak köy ekonomik faaliyetleri çoğunlukla tarıma, hayvancılık ve el sanatlarına dayanan; mekanik iş bölümü, cemaat ruhu ve gelenekçi bir hayat anlayışının, aile içinde geleneksel ilişkilerin yaygın olduğu; nüfusu en fazla binlerle ifade edilebilen, coğrafi bir sınırı, kendine ait bir adı ve kendine özgü bir toplumsal örgütlenmesi bulunan; toplumsal değişim sürecinin nisbeten yavaş işlediği; kırsal bir mekânda varlığını sürdüren sosyal ve fiziksel çevrelerin oluşturduğu, bütün bu yönleriyle de şehirlerden farklılık gösteren bir yerleşimdir. Bu şekilli köy diğer yerleşim yerlerinden uzak, yalıtılmış, etrafı köye ait otlak, yaylak, mera, baltalık gibi geniş bir coğrafi alanı kapsayan yerleşim birimidir. Bazı durumlarda ahali dağılmış olup ziraata açık yerleri ekinlik olarak kullanılan köylere “mezraa” denmiştir. Bazan bu mezraalara birkaç hane yerleşirdi. Osmanlı dönemi tahrir kayıtlarında âdeta bir köye dönüşmüş mezraalara da rastlanır.

Köy biriminin toplu yerleşim biçiminin ilk örneğini teşkil ettiği bilinmektedir. Bu anlamda ilk köylerin Neolitik dönemde ortaya çıktığı kabul edilir. Neolitik çağın tarım, hayvancılık ve çömlek yapıcılığının ortaya çıktığı yerleşik toplum hayatına ait en eski kalıntıları içeren ve köy olarak nitelendirilen yerleşim biriminin milâttan önce 7000’lere tarihlenen Filistin’deki Eriha

(Jericho) olduğu yapılan karbon testlerine dayanarak ileri sürülmüştür. 36 dönümlük bir alanı kaplayan bu köyün eskiliği yanında önemli bir özelliği de kayadan oyulmuş bir hendekle ve taştan örülmüş bir surla çevrilmiş olmasıdır (Berkay, s. 26). Başta İbn Rüste olmak üzere Ortaçağ İslâm coğrafyacılarına göre tûfandan sonra Cûdî dağı eteklerinde toprağa ayak basan Hz. Nuh ile beraberindekiler tarafından kurulan, hepsi seksen kişi olduğundan “Semânin” adı verilen köy yeryüzünde bilinen en eski yerleşim birimidir (*el-A’lâku’n-nefise*, s. 195; İbn Havkal, s. 229). Köyler coğrafi, ekonomik ve politik şartların elverdiği ölçüde zamanla gelişerek içinde barındırdığı insanların ekonomik faaliyet kollarındaki oranları ve iş bölümü gelişmişliğine göre önce kasaba, ardından şehir karakteri kazanmıştır. Bununla beraber köy tipi yerleşme birimleri çok çabuk dağılabiliyordu. Höyük, harabe, ören, viran diye adlandırılan eski köy yerleşmeleri buna örnek teşkil eder. Hz. Peygamber zamanında da köy (karye) yerleşik hayatın bulunduğu küçük yerleşim birimlerinin adıydı. Bu dönemdeki meşhur köyler (bunların bir kısmı kasaba büyüklüğünde idi) arasında Hz. Peygamber’in annesinin medfun olduğu Ebvâ köyü, Resûl-i Ekrem’in hicret sırasında bir süre dinlendiği Kudeyd, Medine’ye gitmeden önce misafir kaldığı ve ilk mes-cidi inşa ettiği Kubâ, Hayber’in fethinden sonra barış yoluyla alınan ve yarısı Hz. Peygamber’e tahsis edilen Fedek, müslümanların Suriyeli hıristiyan Araplar ve Bizans ordusuyla yaptığı savaşın meydana geldiği Mûte, Tebük Seferi esnasında İslâm hâkimiyeti altına alınan Cerbâ sayılabilir. Hz. Peygamber zamanında önemli gelişmelerin yaşandığı eski bir ziraat bölgesi olan “köyler vadisi” anlamındaki Vâdilkurâ, ismini Teymâ ile Medine arasındaki birkaç köyün sıralandığı vadiden almıştır.

Hulefâ-yi Râşidîn ve sonraki dönemlerde başta Irak olmak üzere bütün İslâm coğrafyasında üretimin kesintiye uğramaması için bataklıkların kurutulup yeni tarım alanları açılması, su yollarının yapımı, mevcutların ıslahı ve haksız vergi alınmaması gibi köylerde yaşamayı cazip kılacak tedbirler alınmıştır. Bu tedbirler sonucunda ticaretin gelişmesi köylerin, buldukları bölgelere en uygun üretim şekillerinde daha fazla uzmanlaşmasına ve daha fazla nitelikli iş gücü geliştirmesine imkân vermiş, böylece hem toprak hem de iş gücünün üretkenliği artarak köy yaşamı çekici hale gelmiştir. Ermevîler döneminde başta Haccâc olmak üzere bazı idareciler tarı-

mı güçlendirmek için mevâlinin köylerden şehirlere göçünü yasaklamış, önceden şehirlere gitmiş olanların da zor kullanarak köylerine ve kasabalarına geri dönmelerini sağlamıştır. Abbâsiler devrinde Sevâd bölgesi köylerine hekimlerle birlikte bir seyyar hastahane gönderilmiştir (İbn Ebû Usaybia, s. 301).

Ortaçağ İslâm coğrafyacıları köylerin hangi idarî birime bağlı olduğu, üretilen ürün çeşitleri, tarımın sulu ve susuz olarak nasıl yapıldığı, ayrıca toplam gelir miktarları hakkında bilgi vermiştir. İbn Hurdâzbih'in sadece İsfahan eyaletine bağlı eski köylerin sayısını 365 olarak kaydetmesi (*Mesâlik*, s. 20) bazı bölgelerde köy hayatının çok gelişmiş olduğunu göstermekte, bu arada çarşı ve hamama sahip köylere de rastlanmaktadır (İbn Rüste, s. 113, 178, 186; İbn Havkal, s. 56, 84, 87, 483; İbn Battûta, I, 116, 348). Köylerin şehir ve kasabalara olan yakınlık ve uzaklıkları, bazan da iç içe buldukları kaydedilmiş, yaygın olmasa da çölde mevcut bedevî hayatı ile medenî hayatın bir arada olduğu köyler de zikredilmiştir (İbn Havkal, s. 40, 87). Anadolu'da örneklerine rastlanan yaylak hayatını ve iç içe olan köyleri de bu çerçevede ele almak gerekir.

1071'den itibaren Anadolu'ya gelen Türkmenler'in yerleşik olanları ya doğrudan kendi kurdukları köylerde ya da önceki devirlerden kalan iskân merkezleri ve harabeler üzerindeki köylerde yerleşmiştir. Konar göçer Türkmenler ise kendilerine uygun yaylak ve kışlaklar arasında gidip gelirken bunların bir kısmı zamanla kademeli olarak yerleşik hayata geçmiştir. Selçuklular'dan itibaren Anadolu'da köyler için mîrîf, vakıf ve hususi arazi olmak üzere üç çeşit mülkiyet söz konusuydu. Selçuklu sultanlarının bir hizmet karşılığında yahut beylere veya ekonomik durumu uygun olanlara satış ya da bağış yoluyla temlik ettikleri köyler de vardır. Zamanla çoğu vakıf haline gelen bu mülk köyler tamamıyla veya kısmen satılmak suretiyle elden ele geçiyordu (Turan, XII/47 [1948], s. 564-565). Selçuklu, Eyyûbî, Memlûk ve Osmanlı dönemlerinde vakıf sisteminin önemli gelir kalemlerinden birini vakfedilen köylerin gelirleri teşkil ediyordu. Bu sebeple vakfiye metinleri köylerin adları ve ekonomik durumları hakkında önemli bilgileri kayıt altına almaktadır.

Anadolu başta olmak üzere İslâm dünyasında cami, tekke, zâviye gibi kurumların çevresinde gelişen köy örnekleri de vardır. Bu kurumlar etrafında köyde yaşayanların mânevî, sosyal ve ekonomik ih-

tiyaçlarını karşılayacak teşekküller ortaya çıkmıştır. Arşiv belgelerine dayalı araştırmalar zâviyelerin birçok köyün çekirdeğini oluşturduğunu göstermektedir. Köylerin gelişmesinde zâviye ve camilerin etkili olduğu anlaşılmaktadır. Hamîdoğulları Beyliği'nin kurucusu olan Hamîd Bey, Hoyran gölü kenarındaki Genceli köyünde geniş bir araziye Koyungözü Baba'ya vererek bir zâviye kurulmasını sağlamış, böylece köy kısa zamanda gelişmiştir (*DİA*, XV, 475). Bizans köyü olarak Osmanlı idaresine giren Babaeski, XVI. yüzyılda Mimar Sinan'ın eseri Ali Paşa Camii'nin burada yapılmasıyla bir Türk kasabası haline gelmiştir (*DİA*, II, 428).

Köyler meskenler, sınırlar ve meskenlerle sınır arasında kalan ekonomik faaliyet sahaları olmak üzere üç unsurdan meydana gelir. Meskenler doğal ortamda bulunan malzemeye göre toprak, taş veya ahşaptan inşa edilir, su, toprak ve beşerî faktörlere göre toplu (daha çok İç Anadolu ve Doğu Anadolu'da görülen toplu yerleşme tipi), dağınmık (Doğu Karadeniz'de görülen dağınık yerleşme tipi) ve hat boyunca dizilen evler şeklinde (Sarıkamış-Kars arasında mevcut köylerde görülen yol boyu yerleşme tipi) olabilir. Meskenlerin hemen dışından başlayıp köy sınırına kadar uzanan kesimde tarla, bağ, bahçe, otlak, çayır, mera, orman ve diğer alanlar yer alır. Türk-İslâm geleneklerinin idarî, askerî, ekonomik ve kültürel yapısının belirlediği sınırlar Anadolu'da Osmanlı öncesine kadar gider. Osmanlı döneminde de köyler tarla, otlak ve çayır sınırlanmış, defterlerde ve kadı hüccetlerinde toprak varlığı tesbit edilen idarî bir ünite halindedir. Tımar ve vakıf sisteminde idarî birimlerin sınırlarının belirli olmasına önem verilir. İdarî birimlerin sınırları "sınırnâme / hudutnâme" denilen belgelerle kayıt altına alınmıştır. O dönemdeki tabiriyle "akar-bakar" a göre belirlenen köy sınırları çoğunlukla su bölümü çizgilerini takip etmiş, bazan da akarsu, su yolu ve dikili taşları izlemiştir. Bu gelenek daha sonra Türkiye'de Cumhuriyet dönemine intikal etmiş, 1924'te yürürlüğe giren Köy Kanunu'nda sınırlar benzeri ifadelerle belirtilmiştir. Bugün de en küçük idarî ünite olan köyün sınırlarının varlığı aynı zamanda onun idarî yönden bağlı bulunduğu ilçe, il gibi daha üst idarî ünitelerin de sınırlarını meydana getirir.

Osmanlı döneminde tarım alanlarının tamamı geleneksel köy topluluklarından oluşuyor, köylerin her biri toprakları, sosyal ve malî yapısıyla bir birimi ifade ediyor-

du. Malî birim olma hususu aynı zamanda köylerin ne şekilde tasarruf edildiğini göstermekteydi. Öncelikle normal şartlarda köylerin büyük kısmı bir sipahi denetiminde ve tımar sistemi içerisindeydi. Buralarda yaşayan köylüler devlete ait topraklarda tarım-hayvancılık yapar ve ürünlerin bir kısmı ile raiyyet vergilerini öderdi; küçük bir kısım ise vakıf köyü olduğundan vergilerini vakfa verirdi. Köylerin bazıları da özel bir hizmete (derbentçi, köprücü, çeltikçi, küreci, yağcı, kuşçu vb.) tahsis ediliyor ve bu türden hizmette bulunanlar bazı mükellefiyetlerden (avârız-ı dîvâniyye gibi) muaf tutuluyordu. Günümüzde de köylerin ekonomik fonksiyonları büyük ölçüde tarımla hayvancılığa dayanır. Kurulduğu coğrafi ortama göre bazan ormancılık, madencilik, balıkçılık ve avcılığın ön plana geçtiği köyler varsa da bu faaliyetler tarım ve hayvancılık gibi birincil üretim, ham madde üretimi tasnifinde yer alır. Köy denilince, geçimlerini çoğunlukla ham madde üreterek sağlayan insanların yaşadığı nisbeten küçük yerleşme merkezleriyle adı geçen faaliyetlerin yapılması için gerekli arazinin meydana getirdiği ünite anlaşılır.

Kamu idarelerinin en küçüğü ve mahallî idarelerin en eskisi olan köy her dönemde bir idareci tarafından yönetilmiştir. Anadolu Selçukluları devrinde yönetici olarak köylerin başında bir kethüdâ bulunuyor ve bütün köy delikanlıları kethüdâya bağlı bir gençlik ocağı teşkil ediyordu. Köyün en saygın kişisi ve en yaşlısı olan kethüdâ gençlerden birini onların başına yiğitbaşı tayin ediyordu. Ayrıca hükümet yanında köyü temsil eden kethüdâların başında bir de ilbaşı bulunuyordu. Osmanlı döneminde kanunnâmelerde "köy kethüdâsı / kethüdâları" tabirlerinin geçmesi, "Ve ol yerlerin / zikrolan vilâyetlerin sancağı beyleri ve kadıları ve subaşları ve yerlerine duran adamlar ve il ve köy kethüdâları ve nâibleri" gibi diğer idarî birim ve yöneticiler arasında köy kethüdâlarının zikredilmesi, bazı hükümlerde görevlerinden bahsedilmesi köy yöneticilerinin kethüdâlar (gayri müslim köylerde "kocabaşılar") olduğunu ortaya koyar. Gerek Anadolu Selçuklularında gerekse Osmanlılar'da bölgelere, yerlere ve zamana göre kethüdâ karşılığında kâhya, şeyh, emin, baş, bey ve muhtar kelimeleri de görülür. Kethüdâ tabiri zamanla halk arasında "kâhya"ya dönüşmüştür, bugün bile muhtarla birlikte kullanılan bir terimdir.

Köylerde cuma namazı kılınıp kılınmayacağı konusunda mezhepler arasın-

da önemli görüş ayrılıkları vardır (geniş bilgi için bk. *DİA*, VIII, 86). Bundan dolayı Ortaçağ'da, cuma namazının köylere en yakın yerleşim biriminde ve cuma camisi (mescid-i cum'a) bulunan yerlerde tek bir mescidde kılınması âdet olmuştu. Cuma camisi bulunan yerlerde pazarlar özellikle cuma gününe denk getirilir, cuma vaktine kadar alışveriş yapılır ve namaz kılındıktan sonra civardan gelenler köylerine dönerdi. Ayrıca köylüler fermanlardan bu vesileyle haberdar olurdu. Bazen küçük çaptaki davalara bakması için köylerde mahkemeler kurulmuş ve başındaki kadılarına da "kâdî-karye" unvanı verilmiştir (*DİA*, XXVII, 340). Ebû'l-Fidâ İbn Kesîr, VIII. (XIV.) yüzyılda Dımaşk'ta köy hatipliği adı verilen bir görevin olduğunu ve bizzat babasının bu görevde bulunduğunu kaydetmektedir (*el-Bidâye*, XIV, 31-32, 143).

Günümüzde de Türkiye'nin idarî sistemi içerisinde, muhtar ve ihtiyar heyetleri tarafından yönetilen köy idareleri kırsal kesimin, yerel yönetimin ve mülkî idare sisteminin en küçük idarî birimi olarak varlığını sürdürmektedir. Türkiye'de yıllara göre köy sayısı az farkla da olsa sürekli değişmiş, 1936'da 34.067, 1986'da 34.927, 1995'te 35.323, 2005'te 34.494 ve 2011'de 34.395 olarak kaydedilmiştir. Bu köylerin yaklaşık 16.000'i, 2012 yılında kabul edilen yeni büyük şehir yasası ile tüzel kişiliği kaldırılarak mahalleye dönüştürülmüştür.

BİBLİYOGRAFYA :

Kaşgarlı Mahmûd, *Divânü Lügâti't-Türk: Giriş-Metin-Çeviri-Notlar-Dizin* (haz. Ahmet B. Ercilasun – Ziyat Akkoyunlu), Ankara 2014, s. 29, 35, 149; Râgıb el-İsfahânî, *Müfredât: Kur'an Kavramları Sözlüğü* (trc. Yusuf Türker), İstanbul 2012, s. 1204-1205; M. F. Abdülbâki, *el-Mu'cem*, "kıry" md.; Şükûn, *Farsça-Türkçe Lügat*, II, 1032; 166 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri: 937/1530, Ankara 1995, bk. İndeks; 387 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Karaman ve Rum Defteri: 937/1530 (nşr. Ahmet Özkılınç v.dğr.), Ankara 1996-97, I-II, bk. İndeks; 438 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri: 937/1530 (nşr. Ahmet Özkılınç v.dğr.), Ankara 1993-94, I-II, bk. İndeks; 998 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Diyâr-ı Bekr ve Arab ve Zül-kâdiriyye Defteri: 937/1530 (nşr. Ahmet Özkılınç v.dğr.), Ankara 1998-99, I-II, bk. İndeks; Belâzûrî, *Fütûh* (Fayda), s. 161, 376, 572; İbn Hurdâzbih, *el-Mesâlik ve'l-memâlik*, s. 9-14, 19-21, 45, 53, 86, 135, 146-147, 218; İbn Rüste, *el-A'lâku'n-nefise*, s. 104, 113, 178, 186, 195; Fârâbî, *el-Medinetü'l-fâzıla* (trc. Nafiz Danişman), Ankara 2001, s. 79-80; Nerşahi, *Tarih-i Buḥârâ* (nşr. Ch. Schefer), Paris 1892, s. 16; İbn Havkal, *Şüretü'l-arz*, tür.yer.; Makdisî, *Aḥsenü't-tekâşim*, s. 122; Nâsır-ı Hüsrev, *Sefernâme* (trc. Yahyâ el-Haşşâb), Beyrut 1983, s. 55, 151, 156; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, I, 226, 530; IV, 58-59, 342-343, 381-382; V, 397;

İbn Ebû Usaybia, *Uyânü'l-enbâ*, s. 301; Reşîdüddin Fazlullâh-ı Hemedânî, *Mükâtebat-ı Reşîdi* (nşr. Muhammed Şefî), Lahore 1947, s. 27, 277; İbn Battûta, *er-Rihle* (nşr. Ali Müntaşir el-Kettânî), Beyrut 1405/1985, I, 116, 210, 348, 437; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, I, 227-231, 324; XIV, 21, 31-32, 143; Hasan Reşîd Tankut, *Köylerimiz: Bugün Nasıldır Dün Nasıldı Yarın Nasıl Olmalıdır*, [baskı yeri yok] 1939 (Kenan Basımevi); Mustafa Akdağ, *Türkiye'nin İktisadi ve İctimai Tarihi*, İstanbul 1974, I-II, tür.yer.; *Köy Envanter Etüdleri, Çankırı İli*, Ankara 1980; Necdet Tunçdilek, *Türkiye'de Yerleşmenin Evrimi*, İstanbul 1986, s. 1-5; Halil İnalıcık, *Osmanlı İmparatorluğu: Toplum ve Ekonomi*, İstanbul 1993, s. 1-14; a.mlf., *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi: 1300-1600* (trc. Halil Berktaş), İstanbul 2000, s. 109-112, 222-225; Musa Çadırcı, *Tanzimat Sürecinde Türkiye Ülke Yönetimi*, Ankara 2007, tür.yer.; Fügen Berkay, *Tarih ve Toplum Köy ve Kent*, Bursa 2009, s. 26; Mikâil Bayram, "Türkiye Selçuklularında Köy Teşkilâtı", *Büyük Selçuklu Devletinden Türkiye Selçuklu Devletine: Mehmet Altay Köymen Armağanı*, Konya 2011, s. 65-74; Hikmet Kavruk v.dğr., *Türkiye'de Köy Yerleşimi ve Yönetimi: Köy Sorunları Araştırması*, Ankara 2012; Hâmit Sadı Selen, "Türkiye'de Köy Yerleşmeleri ve Şehirleşme Hareketleri", *Türk Coğrafya Dergisi*, sy. 7-8, Ankara 1945, s. 97-107; Osman Turan, "Türkiye Selçuklularında Toprak Hukuku, Mîrî Topraklar ve Husûsî Mülkiyet Şekilleri", *TTK Belleten*, XII/47 (1948), s. 549-574; Hilmi Ziya Ülken, "La sociologie rurale en Turquie", *İİ Sosyoloji Dergisi*, sy. 6, İstanbul 1950, s. 104-116; Ali Tanoğlu, "İskân Coğrafyası, Esas Fikirler, Problemler ve Metod", *TM*, XI (1954), s. 11, 13, 15-26; Fahrettin Kırcıoğlu, "Osmanlı Mülki İdaresinde 'Akar-Bakar'a Göre Sınırların Çizilmesi ve Devlet Sınırlarında 'Korgan'lar, 'Deliktas'lar", *Türk Coğrafya Dergisi*, sy. 26 (1975), s. 106-117; Tâlip Yücel, "Türkiye'nin Kıy Yerleşmeleri ve Tipleri Üzerine Yeni Görüşler", *TKA*, Prof. Dr. Oktay Aslanapa'ya Armağan, XXXI/1-2 (1995), s. 447-469; Ali Özçağlar, "Türkiye'nin İdarî Coğrafyası Bakımından Köy, Bucak, İlçe, İl ve Belde Kavramları Üzerine Düşünceler", *Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, sy. 12, Ankara 1996, s. 7-25; Osman Gümüşçü, "The Concept of Village Boundary in Turkey from the Ottoman Times to the Present", *Ar.Ott.*, XXIV (2007), s. 37-60; R. Rahmeti Arat, "Köy", *İA*, VI, 924; J. H. Kramers, "Köy", *EP* (İng.), V, 281; C. E. Bosworth, "Rus-tak", *a.e.*, VIII, 636; Semavi Eyice, "Ali Paşa Camii", *DİA*, II, 428; Sait Kofçoğlu, "Hamidoğulları", *a.e.*, XV, 475; Ömer Faruk Harman, "İlyâs", *a.e.*, XXII, 161-162; Fahrettin Atar, "Mahkeme", *a.e.*, XXVII, 340.

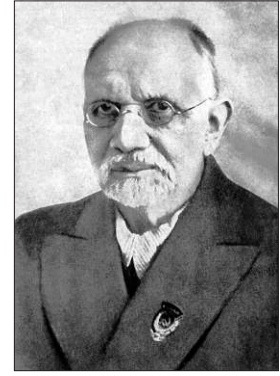

OSMAN GÜMÜŞÇÜ
MUSTAFA SABRİ KÜÇÜKAŞCI

KRIMSKIY, Agafangel Efimoviç (1871-1942)

Ukraynalı şarkiyatçı,
tarihçi ve filolog.

15 Ocak 1871'de Rusya İmparatorluğu'nun Volin eyaletinde (Ukrayna'nın şimdiki Jitomir şehri) soyu Kırım Tatarları'na dayanan bir öğretmen ailesinin çocuğu olarak doğdu. Lise öğrenimini ikinci

Agafangel
Efimovic
Krmskiy

Kiev Gimnaziyumu ve Pavlo Halahan Koleji'nde tamamladı. Birinci lisans eğitimini Moskova'da Lazarev Doğu Dilleri Enstitüsü'nde (1892), ikincisini Moskova Üniversitesi Tarih ve Filoloji Fakültesi'nde aldı (1896). 1896-1898 yıllarında dil öğrenmek ve bilimsel araştırmalar yapmak üzere Suriye ve Lübnan'da bulundu. 1898'de Lazarev Doğu Dilleri Enstitüsü İslâm Tarihi Kürsüsü'nde çalışmaya başladı. 1900'de profesör oldu. Burada geçirdiği yirmi yıllık öğretim süresince Arapça, Farsça, Türkçe ve İslâm tarihi dersleri verdi. Aynı zamanda İmparatorluk Moskova Arkeoloji Cemiyeti'nin Doğu Komisyonu'nda sekreterlik yaptı. Çar rejiminin devrilmesinden sonra Ukrayna'ya göç etti ve Ukrayna Bilimler Akademisi'nin kurucuları arasında yer aldı. 1918-1941 yıllarında Kiev Üniversitesi'nde görev yaptı. Siyasî görüşleri sebebiyle 1930'lu yıllarda Sovyet düzeninin baskılarına mâruz kaldı. 1941'de hapsedilerek Kazakistan'a sürgün edildi. 25 Ocak 1942'de Kazakistan'ın Kostanay şehrinde öldü.

Geride bıraktığı çok sayıda eser ve makale daha ziyade Ukrayna ve Rus dillerinde kaleme alınmış olup genellikle Arap ülkeleri, Türkiye, İran, Azerbaycan, Tacikistan ve Kırım tarihi, medeniyeti ve edebiyatı üzerine yoğunlaşmıştır. Ayrıca kendi dönemine kadar Batı dillerine yapılan Kur'an çevirileri üzerinde araştırmalarda bulunmuştur. Krımskiy'nin bazı eserleri şunlardır: 1. *Oçerk Razvitiya Sufizma do Kontsa III Veka Gijrı* (Hicrî III. yüzyılın sonuna kadar sufizmin gelişmesinin ana çizgileri, Moskva 1895). 2. *İstoçniki dlya İstorii Mohameda i Literatura o Nem* (Muhammed tarihinin ana kaynakları ve ilgili literatür, Moskva 1902). 3. *İstoriya Musulmans-tva* (İslâm tarihi, Moskva 1904-1912). 4. *Musulmanstvo i Yevo Buduçnist* (İslâm ve geleceği, Lvov 1904). 5. *Lektsii po Koranu* (Kur'an üzerine dersler, Moskva 1905). 6. *İstoriya Turtsii i yeyo Litera-*